

**JEAN-PAUL SARTRE, GEORGE ORWELL
& ISTVÁN BIBÓ**

Antisemitismin kirous: Kolme kriittistä esseettä. Suomentaneet ja toimittaneet Anssi Halmesvirta & Tuomas Laine-Frigren. Helsinki: Gaudeamus 2023. 288 s.

Kolmen antisemitismiä käsittelevän käännösesseen kokoelma *Antisemitismin kirous* ilmestyi juutalaisvastaisuuden kannalta erityiseen aikaan. Lokakuun seitsemännenten päivän järkyttävän terrori-iskun jälkeen antisemitismi on ollut aiheena ajankohtaisempi kuin vuosiin. Anssi Halmesvirran ja Tuomas Laine-Frigrenin suomentama ja toimittama kokonaisuus koostuu Jean-Paul Sartren (1905–1980), George Orwellin (1903–1950) ja István Bibón (1911–1979) juutalaisvastaisuutta käsittelevistä, toisen maailmansodan jälkimainingeissa julkaistuista esseistä ja sen päämääränä on syventää ymmärrystä antisemitismistä.

Esseistä merkittävin on Sartren ”Pohdintoja juutalaiskysymyksestä”. Toisin kuin monet Sartrea aiemmin antisemitismiä käsitelleet kirjoittajat, Sartre ei etsi antisemitismin syitä juutalaisista, vaan hän kääntää katseensa itse antisemiittiin ja siihen, millaisen juutalaisen tämä luo irrationaalisen ennakkoluulonsa pohjalta. Juutalaisuudella on toki oma uskonnollinen ja kansallinen historiansa, mutta juutalaiskysymyksen ja -vihan ymmärtämiseksi Sartre kuitenkin korostaa, että liikkeelle on lähdettävä siitä, että ”juutalainen on sitä, mitä toiset ihmiset pitävät juutalaisena”.

Sartren essee ei ole ainoastaan kuvaus juutalaisten asemasta ja antisemitismistä, vaan kyseessä on myös monitahoinen yhteiskunnallinen analyysi. Vasemmistolaisen Sartren jopa idealistinen kuva työväestöstä heijastuu siihen, että hänelle antisemitismi on erityisesti alemman keskiluokan ja porvariston, ei työväenluokan ongelma. Onkin ehkä hieman ironista, että kirjoittaessaan historian epäinhimillistetyimmistä ihmisryhmästä, juutalaisista, hän haukkuu näitä vihaavaa antisemitististä keskiluokkaa yhteiskunnan loisiksi. Sartren essee on joka tapauksessa erinomainen näkökulma vihan valinnee ihmisen ajatteluun, ja teksti on käyttökelpoinen tänäkin päivänä.

Myös Orwellin esseessä ”Antisemitismi Britanniassa” (1945) antisemitismi edustaa irrationaalista en-

nakkoluuloa. Antisemitismi oli levinnyt brittiläisessä yhteiskunnassa laajalle ja toisin kuin Sartre, Orwell näkee esseessään antisemitismin kaikkien yhteiskuntaluokkien ongelmana, myös työväestön. Orwellin mukaan ”tietyn älyllisen tason yläpuolella” henkilö osaa kuitenkin hävetä antisemitismiään. Tällainen ihminen korostaa, ettei ole antisemiitti, hän ei vain pidä juutalaisista. Orwell kuvaakin antisemitismiä eräänlaisena neuroosin lajina.

Tuntemattomin kirjoittajista on unkarilainen lakimies ja poliitikko István Bibó. Hänen tekstinsä ”Juutalaiskysymys Unkarissa vuoden 1944 jälkeen” poikkeaa muista esseistä ja on pikemminkin oma teoksensa. Bibó lähtee liikkeelle tilanteesta, jossa yli puoli miljoonaa unkarinjuutalaista oli murhattu. Hän kuvaa Unkarin osuutta holokaustissa, sen taustoja ja eri tahojen suhtautumista juutalaisvainoihin. Osallistujia oli paljon, myötäilijöitä vielä enemmän. Jälkikäteen kukaan ei tahtonut olla syyllinen, ja antisemitismi lähti uuteen nousuun.

Itse ilmiön analyysissä Bibó kääntää katseensa ensin menneeseen. Antisemitismin juuret löytyvät keskiajalta, uskonnollisista ja moraalisisista ennakkoluuloista. Historiallisten ja uskonnollisten syiden ohella antisemitismiä voi selittää myös psykologisilla tekijöillä. Bibólle ilmiön perustelut eivät näyttäydy täysin irrationaalisina vaan kyseessä näyttäisi olevan enemmän konkreettinen, ihmistenvälisistä kanssakäymisistä nouseva ongelma. Ennakkoluuloja synnyttävät myös ei-juutalaisten kokemukset juutalaisista. Tällainen kielteinen kokemusmaailma ei kuitenkaan perustu aitoihin kohtaamisiin, vaan se rakentuu ”äärimmäisen tunnepitoisista ja kouristuksenomaisista ajatuslukkautumista”.

Juutalaisten emansipaatio lähti liikkeelle erityisesti Ranskan vallankumouksesta. Unkarissa juutalaiset saivat tasavertaiset oikeudet vuonna 1867. Juutalaisten aiempaa vapaammat olot ja parempi aineellinen hyvinvointi lisäsivät juutalaisvastaisuutta. Bibó katsoo tämän uudenlaisen yhteiskunnallisen ja taloudellisen vihamielisyyden selittyvän historiallisella materialismilla ja kutsuu uutta 1800-luvun ilmiötä moderniksi antisemitismiksi.

Yksi Bibón kirjoituksen keskeisistä teemoista on assimilaatio. Hän ei esitä yhtä tietä onnistuneeseen assimilaatioon, sillä yhteiskunnallinen tilanne vaikuttaa siihen, onko valtaväestö valmiimpi hyväksymään

omasta perinteestään kiinni pitäviä ja itsetietoisia vai vallitseviin oloihin hyvin mukautuvia, valtakielen ja vallitsevat tavat omaksuneita juutalaisia. Assimilatio oli kuitenkin kiistatta edennyt ja siksi holokaustin jälkeinen tilanne oli Unkarissa niin kipeä.

Antologian esseet ovat laadukkaita ja kirja johdantokirjoituksineen on hyvä idea, mutta syventääkseen todella ymmärrystä antisemitismistä se olisi kaivannut hieman enemmän kontekstualisointia. Halmesvirta ja Laine-Frigren ovat valitettavasti päätyneet käsittelemään kunkin maan antisemitismin historiaa lyhyen kaavan mukaan. Tämä ongelma korostuu erityisesti Britannian kohdalla, jonka erityisenä piirteensä on ollut vuosisatainen latentti antisemitismi. Kirjoittihan esimerkiksi Orwellinkin mainitsema Shakespeare kuuluisimman antisemiittisen hahmonsensa Shylockin 1590-luvulla, jolloin Englannissa ei ollut asunut Edvard I:n karkotusten jälkeen käytännössä yhtään juutalaista 300 vuoteen. Näin esitettynä Orwellin johdantoluku lähtee kuitenkin tilanteesta, jossa Englantiin on vain ilmestynyt 300 000 juutalaista ja moniulotteinen antisemitistinen perinne.

Toisaalta valitut esseet ovat osa antisemitismin tutkimuksen historiaa. Ymmärrys itse ilmiöstä on laajentunut viimeisen sadan vuoden aikana melkoisesti. Sen vuoksi johdannoissa olisi voinut selventää, mihin kyseiset esseet tutkimushistoriallisesti sijoittuvat, miten ne muuttivat käsitystä antisemitismistä, tai erosivatko ne muista toisen maailmansodan jälkimainingeissa syntyneistä juutalaisvastaisuutta käsitteleistä teksteistä.

Oma kysymyksensä liittyy myös esseiden valintaan. Jouko Tyyri suomensi kokoelman teksteistä kansainvälisesti tunnetuimman eli Sartren ”Juutalaiskysymyksen” jo vuonna 1965 (*Esseitä I*, Otava 1965). Käännöksissä on tietysti eroja, mutta vanhemman version kieli ei ole erityisen vanhentunutta. Kun vielä huomioidaan, että Orwellin alle kymmenen sivun mittainen essee on kovin lyhyt, voikin pohtia missä määrin kaksi kuuluisampaa kirjoittajaa on valjastettu kolmannen vetoavuksi.

Paavo Ahonen, TT
Post doc -tutkija
Helsingin yliopisto

<https://doi.org/10.62442/ta.143546>

TIMO R. STEWART

Luvatun maan lumo: Israelin kristityt ystävät Suomessa. Helsinki: Gaudeamus 2022. 365 s.

Timo Stewartin teos *Luvatun maan lumo. Israelin kristityt ystävät Suomessa* sukeltaa kiinnostavaan ja yhä ajankohtaiseen teemaan: kristilliseen sionismiin. Yhdysvallat on monella tapaa kristillisen sionismin ydin-alueetta, mutta sen sijaan kirja keskittyy suomalaiseen Israel-harrastukseen ja sen taustoihin. Stewartin teos on popularisoitu ja samalla laajennettu versio hänen vuonna 2015 valmistuneesta valtiotieteiden väitöskirjastaan *Ja sana tuli valtioksi: Suomalaisen kristillisen sionismin aatehistoria*. Uuteen, laajemmalle yleisölle suunnattuun teokseensa Stewart on lisännyt tarkastelunsa kohteeksi myös ajanjakson 1960-luvun lopulta 1990-luvulle saakka. Yleiskielinen teos on suunnattu kenelle tahansa ilmiöstä kiinnostuneelle. Samalla sen seikkaperäinen ote, laaja lähdeluettelo ja henkilöhakemisto osoittavat valtavan taustatyön ja palvelevat myös tieteellisesti orientoitunutta lukijaa. Kirja oli ehdolla Tieto-Finlandian saajaksi vuonna 2022.

Stewart määrittelee kristillisen sionismin avarasti. Hän viittaa termillä käsitykseen, jonka mukaan ”Raamattu sisältää erityisiä viittauksia sionismiin tai Israelin valtioon” (s. 14). Termin väljät raamit mahdollistavat ilmiöön tutustumisen laajasti ainakin siinä mielessä, etteivät ne sulje aatteen piiriin ainoastaan Raamattu-fundamentalisteja, vaan myös niitä, jotka tulkitsevat Raamattua monin eri tavoin edes pyrkimättä niin sanottuun kirjaimelliseen tulkintaan. Ehkä osin termin laajan määrittelyn vuoksi suomalainen Israel-harrastus piirtyy esiin yllättävänkin laajalle levinneenä: sitä ei ilmene ainoastaan herätysliikkeiden ja vapaiden suuntien piirissä, vaikka niissä Israel-harrastuneisuus onkin ollut aktiivisinta ja pisimpään jatkunutta. Suomalaista Israel-innokkuutta sekä raamatuntulkintaan ja kristilliseen vakaumukseen pohjautuvaa sionismia on esiintynyt myös Israelin ja Palestiinan alueella toimivien lähetysjärjestöjen (esimerkiksi vuonna 2024 sata vuotta Jerusalemissa toimineen Suomen Lähetysseuran) piirissä, Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa ja yleiskirkollisessa lehdistössä.

Suomalaisesta kristillisestä sionismista keskustellessa nousee usein esiin kysymys siitä, mistä suomalaisten Israel-harrastus kumpuaa. Miten pienessä